

trintusiakhoz, Platon párbeszédeinek, Swift Gulliver utazásainak, Tolstoj Háború és békéjének, Knut Hamsun Uj földjének részleteit. Teljes mű alig szerepel itt. A költészet és próza zamatját gyűjti össze ez a könyv; esetleg alcímek alatt, mint *Szabadság könyve*, *Igazság könyve*, *Szeretet könyve*. A kihagyott remekírók, például *Shakespeare*, aki egyetlen darabbal sem kerül be, *Aeneis*, *Milton Elveszett paradicsoma*, stb. az apokrif könyvek közé sorolódnak, itt is két részre: ajánlott remek munkákra és tetszés szerint olvasható művekre csoportosítva.

A harmadik rész a *Jövő könyve*, a próféták és a Jelenések könyve szerepét tölti be. A világállam célja az, hogy az embert a véletlenből kiszabadítsa s haladását tudatos irányba vigye előre, tehát bele kell látnia a jövőbe. *Stresemann* szerint „politikát csinálni amnyi, mint a jövőre tekintettel dolgozni.“ A vezetők a holnapot készítik elő, tudniok kell, hogy mi lesz. Tudományos módszerrel, pszichokritikával dolgoznak, tisztázzák pontosan a feladatot, megállapítják a legmagasabb munkacélt, megkeresik a lehető legjobb megoldást. A vezetőknek, de a vezetetteknek is komolyan kell gondolkozniok életük rendjének és politikai cselekvésüknek eredményéről. A múlt bírálata átfordul hát a jövő kitervelésébe, tervgazdaságok az élet minden vonatkozásában jóelőre készülnek. Tehát a vezetőknek meg kell mondaniok: mit csinálnak a világ javára. „Feltárják elméjüket, megmutatják, mi a tulajdonképpeni értelme minden intrikájuknak és manőverüknek. Így aztán alkalmuk lesz mérlegelni, mennyi bennük az érték és jóhiszeműség, kezünkben lesz az ellenőrzésük.“ Van ugyan minden élő történésben valami kiszámíthatatlan, de azért hiszi Wells, hogy ha nem jön valami el nem képzelt csapás a Földön kívülről, az emberiség sorsa saját akaratától függ. Erről beszél a *Jövő könyve*. Az első alakjában kétségkívül gyöngé dolognak sikerül, de az átvizsgálások néhány átdolgozás után jó munkát eredményeznek.

E Biblia elkészítése nemcsak lehetséges, hanem sürgős, mert nélküle a társadalom élete céltvesztett, tudattalan tömegélet. Minthogy más nem mozdult, s valakinek kezdenie szükséges, ajánlgatások, bizonyítgatások helyett Wells példával mutatja meg, hogy mit kell csinálni. A hogyannt majd követői találják meg, mert tudja, hogy ő nem érdemes e munkára, hogy az uttörők fogvatkozásai nála sem fognak hiánvozni. Amint lehetett, kerülni igyekezett, ezért szaktudósok segítségével élt e munkája készítésénél. *A világtörténet alapvonalai* egyszerű nyelven, a mindennapos olvasó számára beszéli el az élet történetét a teremtéstől a rádió és repülés koráig. De irányzatos mű; azt a tételt bizonyítja, hogy a történelem mind világosabban láthatóan a világállam felé irányul. — *Az élet csodái* összefoglalja mindazt, amit az élet természetéről és lehetőségéről tudunk, mert a tudomány sok olyan tényt állapított meg, amelyről a szokott nevelésben részesült embernek sejtelme sincs. Kiemeli az élet növekvő mellérendelését s a nagy egyetemesség kialakulását. Cáfol téves állításokat, előítéleteket, hogy kiirtsa őket. Kibontja az élettant a műszavakból, valósággal lefordítja a hétköznapi élet nyelvére, hogy a könyv valóban Bibliává váljék. — *Az emberiség munkája, jóléte és boldogsága* című könyve pedig a tervezett Biblia erkölcsi kódexének felel meg. Ezzel teljessé vált az első rész, a *Kozmológia könyve*.

SÓS ENDRE: CION BÖLCSEI A HOROGKERESZT ARNYÉKABAN
(Viktória kiadás 1937 Budapest.)

Sós Endre ui kötetében közvetlenül és látszólagosan az antiszemitizmus akreditált kézikönyvének történetét, pályafutását és dicstelen leleplezését vázolja elénk, közvetve e leleplezésen keresztül pedig kritiká-

ját adja nemcsak az antiszemitizmusnak, de a kornak is, amelyben az antiszemitizmus birodalmak rendváltozásának alapjául és hatalmas néptömegek neurózisának kompenzativ gyógyszerévé válhatott. Szomoru és egyben nemes vállalkozás az, amire Sós Endre oly késznek és készültnek mutatkozott, kötelező vállalkozás is egyben, napjaink lelkiismeretes irástudójának kényszerült vállalkozása. Mi sem természetesebb, írók vágyától mi sem esik távolabb, mint az, hogy szemétkben turkáljanak, mint hogy árnyakat úzzenek és kísérteteket riasszanak, egyben mi sem kötelezőbb részükre, mint éppen ennek a szemétknek az eltakarítása, babonák leleplezése, rémregények kibogozása, árnyak elűzése és kísérletek elriasztása. Rémregénynek nevezi pompás szimattal Sós a cári udvarban készült és ma a Harmadik Birodalom által oly előszeretettel kolportált, népszerűsége emelt és határain belül hitelesített hamisítványt, ezzel egyben meg is jelöli a kérdéses jegyzőkönyv műfaját. Izgalmas kalandnyomon követni a szerzőt, át sötét utakon, párisi követségi titkos nyomdákön, „magántudósok“ ominózus és mindenre kapható készségének leírásán át a berni választott bíróság határozatáig, ami bár leszögezi magát kategórikusan és kételynélkül a röpirat apokrif volta mellé, de hogy utját állja a most már nyilvánvalóan hamisított iromány romboló erejének, ahhoz ereje kevés. Mert az antiszemita hamisítvány rémregénye csak a berni határozat kimondása után kezdődik valóban, sötét idők következnek a szellem szabad játékaira és silány hatalmak az eredetileg határolt átütő erejű röpirat romboló erejét roppant méretűre emelik. Éhség, nélkülözés, nyilvánvalóan ellenőrizhető terror, a szabadságnak és az elemi emberi igényeknek kielégítetlen hiánya, mindezen kellékek képezik a megnövekedésre olyannyira hajlamos erők háttérét. A „tifuszt bacillus terjeszti, amely fertőzés útján jut a szervezetbe. De csak olyan ember betegszik meg, aki arra hajlamos. Az antiszemitizmus különleges lelki betegség és szintén úgy kapható meg, mint a tífusz, ha megfertőznek vele valakit, de hajlamosság is kell hozzá. A hajlamosságot a tudatlanság, a gyűlölet, az inség, az állástalanság és a nyomoruság készíti elő“ — idézi Sós Endre egy, Artifex álnéven író, magasrangu anglikán egyházi méltóság szavait, mintegy a kortűnet és az ellenőrizhető tárgyi, anyagi és szellemi kellékek állapotának fellebbezhetetlen igazolásaképpen. Az éhség nő, az elégedetlenség hullámai, ha titokban is és rejtett öblökben, de mossák a silány anyagból készült, a természetes környezet elé vont gátaikat, hovatovább egyetlen kijátszható erő marad Európa kétségbeesett népeinek vigasztalására, kétségbeejtő indulatainak levezetésére, silány ösztöneinek kellő hőfokán való tartására és ez a zsidógyűlölet. Ez az erő még növekszik, átsap népeken és határokon, fertőz, gyengít és rombol elemi erejű és felfokozott hullámaival. Ezen erő növelésének érdekében semmi sem elég, semmi sem megvetendő, a hazugság éppannyira nem, mint a hamisítás, az arcpiritó szemérmertlenség; a józan aggyal érthetetlen észszerűtlenség, téboly és gyűlölet. Világok pusztulásának idejében élünk, joggal állapíthatja meg a kommentátor, hogy az egyes népeket, fajtákat és világrészeket bűvölő pillantása alatt tartó antiszemitizmus éppugy belétartozik a romboló erők közé, akárcsak a szegénység és a fékezhetetlen ellenségeskedés. Az értelem és a lekötelező igazság, mint ellenerők egy e fajta harcban alig számítanak. Sós Endre, mint író és mint humanista sincs abban a helyzetben, hogy a tudomány és az értelem gátatvető erejére számítana. Amire számít, az, hogy a tébolyoknak is vannak határai, a becstelenség is kifárad és egy fokon túl a rombolás paroxizmusa magában összeomlik. Sós Endre szenvedélymentes és tárgyilagos fájdalom eresze alól szemléli a szellem és az anyag egy-

mástól elválaszthatatlan züllött állapotát, és éppen azáltal válik munkája éppugy, mint személye példamutatóvá, hogy megkísérli a lehetetlent, mint lehető, megkísérli felvilágosítani a konokat és az ostobát és igyekezik világos szavával megfékezni a tébolyodottak csapatába még nem tartozók, vagy örült üvöltésekbe már belefáradtak gonosz indulatait.

(Remenyik Zsigmond)

BIRÁLATOK

ILLYÉS GYULA PETŐFI KÖNYVE

Uj írói monográfia megjelenésekor mindig fel lehet vetni a kérdést: milyen új szempontok tették szükségessé, hogy újra a kritika mérlegére tegyünk azt az író és költőt, aki miatt már nem vitatkoznak a haladók és maradiak. Talán éppen ez a megegyezés teszi kívánatosá az újabb értékelést. Vajjon nem volt-e téves az a közös értéktétel, melyben baloldal és jobboldal oly természetesen megállapodott. Petőfi költészetét nem lehet az emberi és társadalmi állásfoglalástól elválasztani s mivel ez a költészet nem kereste sima Horatius módjára az arany középutat, jogosan mérlegeli az író, különösen, ha még költő is ő maga, hogy a nagy megegyezés nem rejt-e magában ellenmondásokat?

Illyés Gyula vérbeli író s mint ilyennek a témaválasztásához semmi megjegyzést nem kellene fűznünk. Igazi író és gondolkodó mindig *más-kép* láthatja a százszor meglátott és megítélt dolgokat is. De ez a témaválasztása nemcsak ezért volt jogos, de azért is, mert a magyar közönség régi szemüvegen át látta a Petőfi kérdést s itt volt a tizenkettődik órája, hogy ezt a látást valaki felfrissítse. A művelt magyar olvasók a Petőfiről szóló monográfia irodalom lapjain és színezésein, s a magyar irodalmi nevelés hatásán keresztül értékelték Petőfit. A költőt tüneményes pályafutása, elpusztulása a csatatéren, s a magyarságra nehezdedő elnyomás a 48-as szabadságharc után főleg, mint az osztrák uralom ellen küzdő politikai harcost vésték a nemzet szívébe, ebben a gondolatban egységes volt a konzervatívok és liberálisok táborá s ebben megegyezett az irodalmi kritika Gyulaitól, Beöthytől kezdve a legújabb időkig, s e tekintetben alig van különbség a csaknem egyidőben keletkezett *Ványi-féle* konzervatív *Magyar Irodalmi Lexikon* és a *Benedek Marcell* által szerkesztett haladóirányú *Irodalmi Lexikon* között. Az irodalmi tankönyvekben mindenütt a sztereotip megállapításokkal találkozunk: Petőfi legérdekesebb alakja a magyar irodalomnak, Petőfi a család, szerelem, szabadság, természet és emberi jogok nagy költője s nem hiányzik az irodalmi tankönyvekben egy kis megrovásféle sem: az *Apostol* a szabadság rajongója és nem hőse, az *Apostol* embergyűlölő zsarnok, Petőfi a Nemzeti dallal jut népszerűsége tetőpontjára, de beáll azután az ellenkező fordulat, mikor támadja a minisztereket, a királyokat, stb. Komoly magatartását, szigorú erkölcsi elveit a hazáért és szabadságért való önfeláldozását a konzervatív oldalon is kiemelik, de viszont a liberális oldalon is hangsúlyozzák, hogy ámibár a jog asztalához mindenkit le akart ültetni, Petőfi azért mégsem a szocialisták költője...

Ezekből az egybevetésekből sejtjük, hogy Petőfi nagyon is egyöntetű értékelése valami nagyon is egyöntetű elhallgatást jelent: Petőfi szociális arcképének többé-kevésbé tudatos elhallgatását. Hogy Petőfi nem volt a szocialisták költője, az ugyan betű szerint igaz, de hol volt